

Állandó fogmagasságú körív alakú hipoidhajtás kapcsolódásának számítógépes vizsgálata

Prof.dr.doc. Maros Dezső, dr. Orbán György
Kolozsvári Műszaki Egyetem

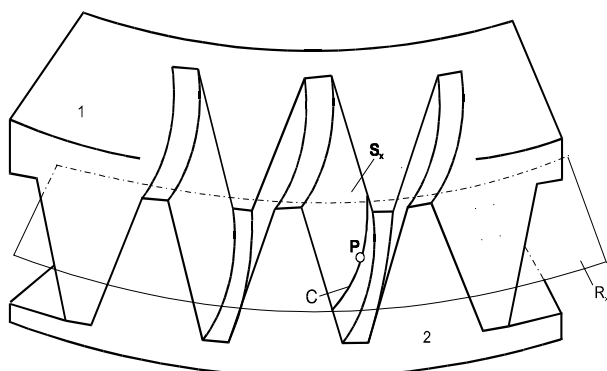
A dolgozat bemutatja a hipoidhajtás származtatásának elméleti alapjait. A számítási módszer lehetővé teszi az egymást burkoló felületek és az érintkezési pontok kiszámítását; a kényszerfeltételek megállapításával lehetővé válik még a tervezési fázisban az alámetszés elkerülése.

A számítógépes programok segítségével egy példán mutatjuk be a számítás menetét. Az AutoCAD program lehetővé teszi a hordkép vizualizálását és tetszés szerinti módosítását a bemenő adatok megváltoztatásával. Így elkerülhetők a költséges technológiai próbálgatások.

1.Bevezetés

A dolgozat tárgyát képező hipoidhajtás kapcsolódásának vizsgálata a Gleason módszerrel történő megmunkáláson alapszik.

A hipoid kúpkerék-hajtás származtató síkkerekei egy kongruensen kiegészítő párt alkotnak, amint az 1-es ábrán látható, ahol az 1-es kerék a kiskereket a 2-es pedig a tányérkereket származtatja.

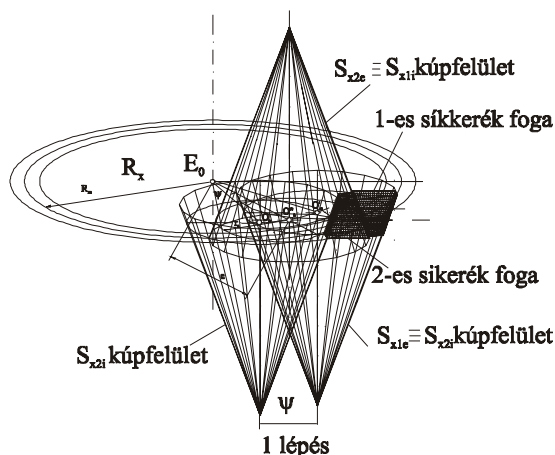

1. ábra

A kiskerék és tányérkerék egyik oldalát származtató közös kúpfelületet S_x -el jelöltük, a megfelelő gördülősíkot R_x -el. S_x és R_x metszéséből keletkezett kört alapkörnek nevezzük és C-vel jelöljük. Az ezen található főpontot, amely rendszerint a fog közepén helyezkedik el, P-vel jelöljük.

A 2-es ábrán a síkkerék R_x sík általi metszetét mutatja be, kiemelve az S_x származtató és a szomszédos szembenálló kúpfelületeket is. Az R_x -re merőleges tengely, amely az E_0 -án halad át, egybeesik a fogazógép bölcsőjének tengelyével. Az O_s' , O_s'' , O_s pontok a származtató kúpok tengelyeinek metszéspontjait jelölik az R_x síkkal.

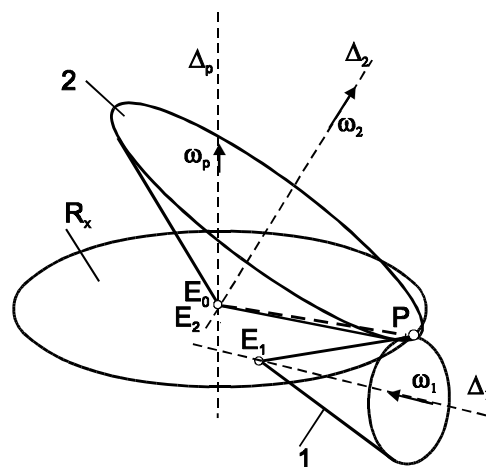
A Gleason módszerre jellemző, hogy a tányérkereket hipoid eltolás nélkül, a kiskereket pedig hipoid eltolással származtatjuk. Megjegyzendő, hogy a hajtás kompenzált, azaz mindkét keréknél a radiális fogprofil-eltolás abszolút értéke egyenlő.

2. ábra

A 3-as ábra a hipoidhajtást képező kúpkerék osztókúpjait ábrázolja, melyek az R_x síkot egy-egy alkotó mentén, egymást pedig a P pontban érintik. Relatív axoidának csak az R_x sík és a 2-es kúp tekinthető.

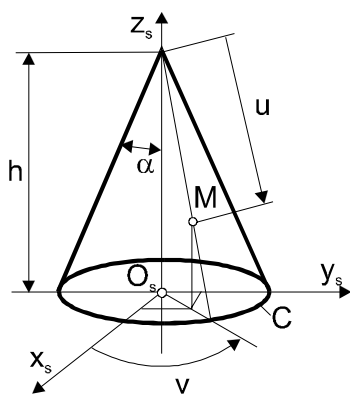
A származtatást meghatározó geometriai méreteket a hipoidhajtás adatai alapján határoztuk meg.

3. ábra

2. Elméleti alapok

Az S_x , φ szerint, monoparaméteresen származtatja az S_1 és S_2 , pontszerűen érintkező felületeket. További számításaink a 4. ábrát veszik tekintetbe.

4. ábra

Felvéve a kúphoz kötött $O_s x_s y_s z_s$ koordinátarendszert, ennek az u és v szerinti paraméteres egyenletei a következők:

$$\mathbf{r}_s = \mathbf{r}_s(u, v) \quad \text{és} \quad \mathbf{h}_s = \mathbf{h}_s(u, v), \quad (1)$$

melynek komponensei:

$$\begin{aligned} x_s &= u \cdot \sin \alpha \cdot \cos v & n_{xs} &= \sin \alpha \cdot \cos \alpha \cdot \cos v \\ y_s &= u \cdot \sin \alpha \cdot \sin v & n_{ys} &= \sin \alpha \cdot \cos \alpha \cdot \sin v \\ z_s &= h - u \cdot \cos \alpha & n_{zs} &= \sin^2 \alpha \end{aligned} \quad (2)$$

Az 5. ábra a származtatási kinematikai modellt vizsgálja, amely a következő 5 alapkoordinátarendszert tartalmazza:

1. Az $E_0 x_0 y_0 z_0$ fix rendszert; 2. Az $E_0 x_p y_p z_p$ származtató síkkerékhez kötött rendszert (az origóban amikor $\varphi=0$, az $E_0 x_p$ tengely áthalad a P ponton);

3. Az S_x származtató felülethez kötött $O_s x_s y_s z_s$ rendszert; 4. A kiskerékhez kötött $O_1 x_1 y_1 z_1$ rendszert; 5. A tányérkerékhez kötött $O_2 x_2 y_2 z_2$ rendszert.

A 4 és 5 rendszerek kezdőpontjait a Δ_1 és Δ_2 tengelyek normáltranzverzálisának talppontjaiban vettük.

Az S_x felület mátrix-egyenletei a síkkerék rendszerében a következők:

$$\mathbf{r}_p = \mathbf{M}_{ps} \cdot \mathbf{r}_s \quad \text{és} \quad \mathbf{h}_p = \mathbf{M}_{ps}^r \cdot \mathbf{h}_s, \quad (3)$$

ahol $\mathbf{M}_{ps}$ és $\mathbf{M}_{ps}^r$ egy kötött és egy szabad vektor áttérési mátrixai az s -ből a p rendszerbe. Ismerve az állandó áttérési arányokat:

$$i_{1p} = \frac{\omega_1}{\omega_p} = \frac{\varphi_1}{\varphi} \quad \text{és} \quad i_{2p} = \frac{\omega_2}{\omega_p} = \frac{\varphi_2}{\varphi}, \quad (4)$$

ahol φ a származtató kinematikai paraméter.

A továbbiakban meghatározhatók a következő triparaméteres összefüggések:

$$\mathbf{r}_1 = \mathbf{M}_{1p} \cdot \mathbf{r}_p \quad \text{és} \quad \mathbf{h}_1 = \mathbf{M}_{1p}^r \cdot \mathbf{h}_p,$$

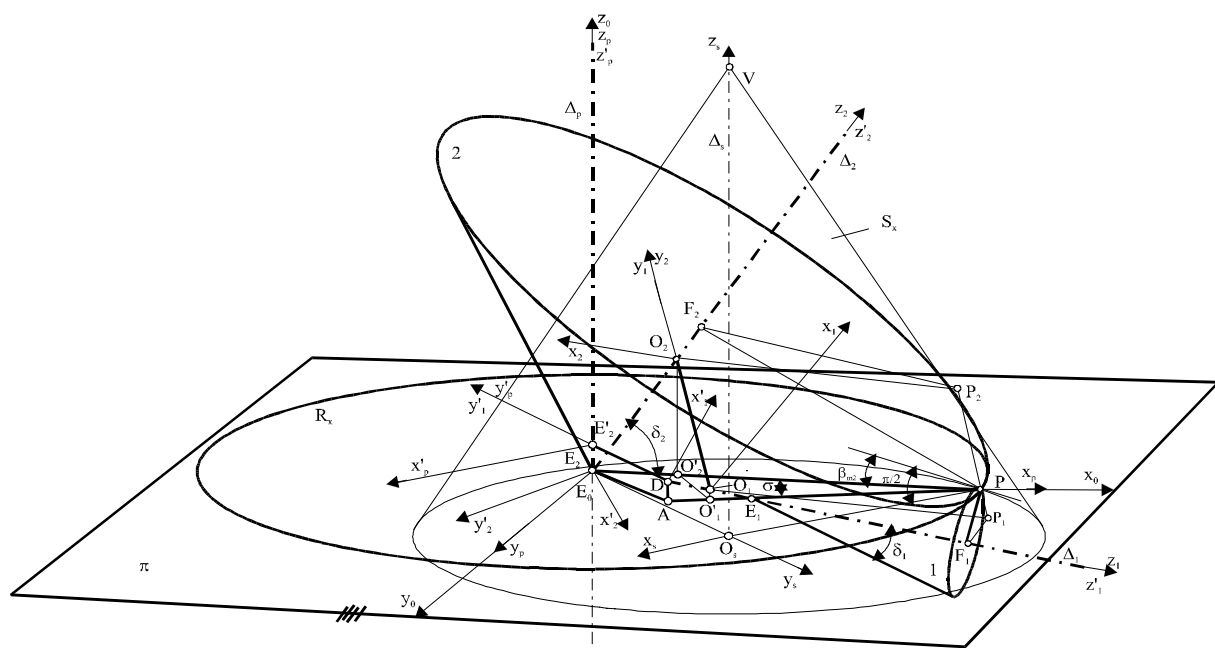
illetve:

$$\mathbf{r}_2 = \mathbf{M}_{2p} \cdot \mathbf{r}_p \quad \text{és} \quad \mathbf{h}_2 = \mathbf{M}_{2p}^r \cdot \mathbf{h}_p, \quad (5)$$

amelyek az S_x által az 1 és 2 rendszerekben burkolt felületeknek, azaz a kiskerék és tányérkerék fogfelületeinek kiszámításához szükségesek.

Figyelembe véve, hogy az S_x és a burkolt fogfelület közötti karakterisztikus görbe pontjaiban a relatív sebességvektorok a közös érintősíkbán vannak, felírható:

$$\mathbf{v}_{ip} \cdot \mathbf{h}_i = 0 \quad i=1,2 \quad (6)$$

5. ábra

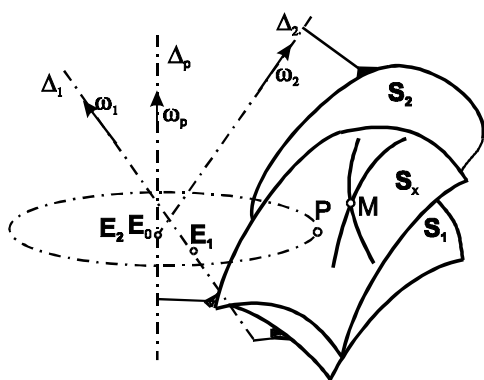
A (6) skaláris összefüggések a három paraméter, u , v és φ közötti kényszerfeltételt jelentik, melyek a burkolt felületek meghatározásához vezetnek.

Bonyolult számítások során [2], a (6)-ból kifejeztük az u paramétert a következő formában:

$$u_i = \frac{a_i(\varphi) \cdot \cos v + b_i(\varphi) \cdot \sin v + c_i(\varphi)}{d_i(\varphi) \cdot \cos v + e_i(\varphi) \cdot \sin v} \quad i=1,2 \quad (7)$$

ahol $a_i(\varphi) \dots e_i(\varphi)$ a φ függvényei. Behelyettesítve az így kapott u_i értékeit az (5)-be, az S_1 és S_2 fogfelületek u és φ -ben biparaméteres egyenleteit kapjuk.

Egy adott φ paraméterértékre, a két karakterisztikus görbe az S_x felületen levő M pontban metszi egymást, azaz az S_1 és S_2 felületek közötti érintkezési pontban (6. ábra).

6. ábra

Egyenlővé téve az u paraméter értékeit $i=1,2$ -re, a (7)-ből következik:

$$A(\varphi) \cdot \cos^2 v + [B(\varphi) \cdot \sin v + C(\varphi)] \cdot \cos v + D(\varphi) \cdot \sin v + E(\varphi) = 0, \quad (8)$$

ahol $A(\varphi) \dots E(\varphi)$ a φ paraméter függvényei.

A φ paraméter diszkrét értékeire, a (8) segítségével, iterációs módszerrel ki lehet számítani a megfelelő v értékeket és utána, a (7)-ből, a megfelelő u értéket. Az így kapott u , v párral kiszámíthatjuk az érintkezési pontot bármelyik koordinátarendszerben.

Az érintkezési pontok mértani helye a fix rendszerben a kapcsolódási vonalat adja, az 1 és 2 rendszerekben pedig a hordkép vezérgörbáját. Az S_1 és S_2 felületek φ és v -ben biparaméteresek, és van egy visszatérési élük, melyet egy új, következő formájú kényszerfeltétel határoz meg:

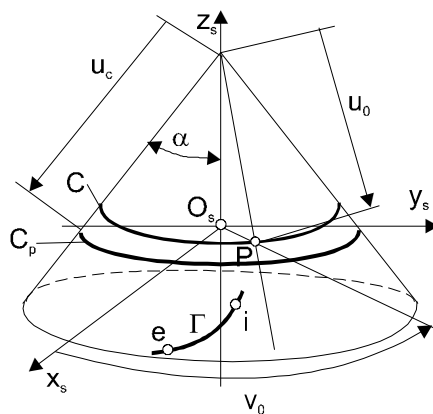
$$\frac{\partial \mathbf{r}_i}{\partial v} \times \frac{\partial \mathbf{r}_i}{\partial \varphi} = 0, \quad i=1,2, \quad (9)$$

A (9)-es összefüggés azt fejezi ki, hogy a visszatérési él pontjaiban a koordinátavonalakhoz tartozó érintők párhuzamosak. Ez a feltétel skalárisan a következőképpen jelölhető:

$$f(v, \varphi) = \frac{\partial x_i}{\partial \varphi} \cdot \frac{\partial z_i}{\partial v} - \frac{\partial x_i}{\partial v} \cdot \frac{\partial z_i}{\partial \varphi} = 0. \quad i=1,2 \quad (10)$$

A φ -nek minden értékére a (10)-ből a v megfelelő értéke iterációs módszerrel számítható ki. Behelyettesítve a (7)-be, meghatározzuk a megfelelő u értéket és utána a határpont konjugáltját is a megfelelő karakterisztikus görbén.

A φ különböző értékeire kiszámíthatók az S_1 és S_2 fogfelületek visszatérési élei és ezek S_x felületen levő Γ konjugáltja. Ennek aktív szakaszát a belső és a külső fogfejkúpok határolják. A 2. ábrán lévő S_{x1i} származtató kúpra hivatkozva, az alámetszés elkerülése végett a Γ görbe aktív (ei) szakasza a sikkerék C_p fejkörén kívül kell helyezkedjen. A C_p fejkört az u_c paraméter határozza meg, amint az a 7. ábrán látható. Elegendő tehát ha $u_i > u_c$, ahol u_i az i pontot a Γ -n rögzíti. Megjegyezzük, hogy S_{x1e} származtató kúp esetén az alámetszés elkerülésének feltétele: $u_i < u_c$.

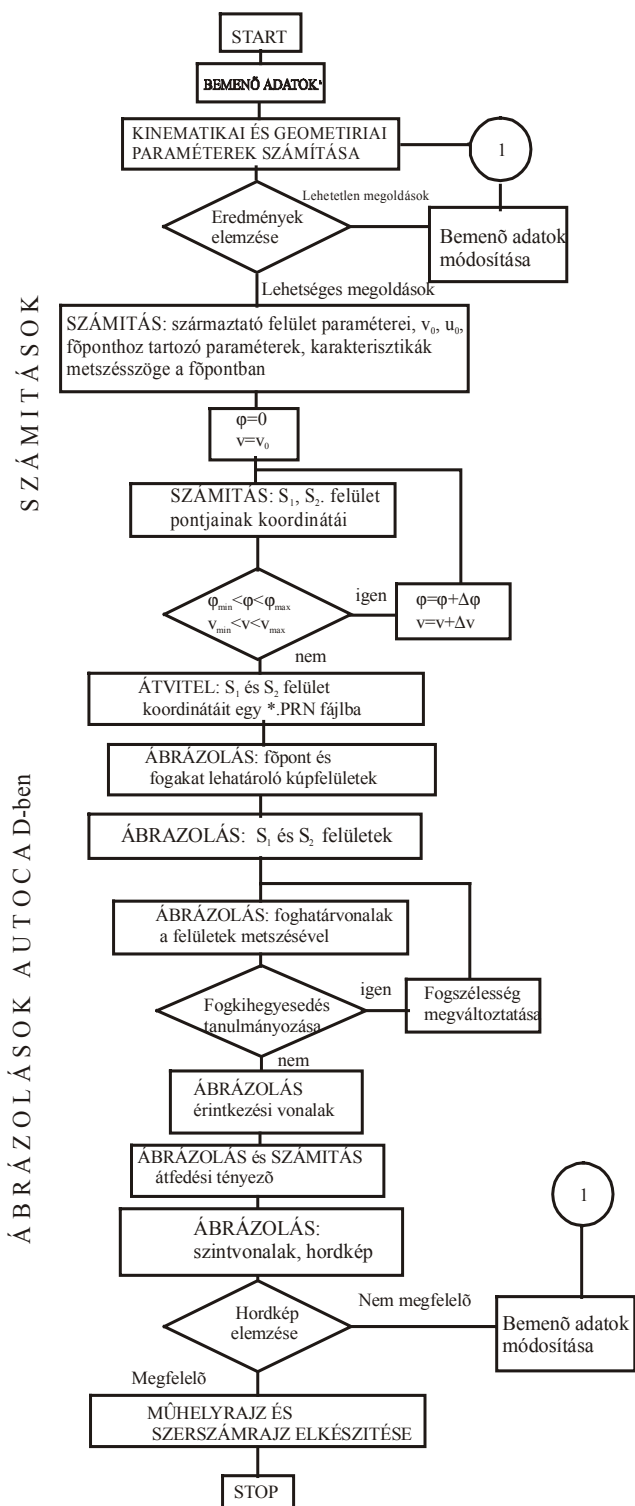

7. ábra

3. Programok és numerikus eredmények

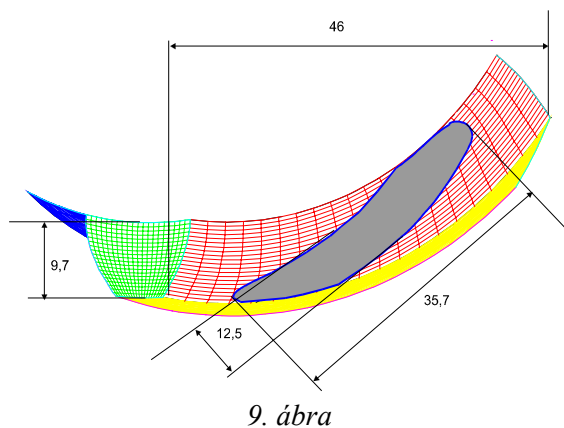
Felhasználva a Mathcad-5.0 és AutoCAD 14 szoftokat, a 2-es pontnál bemutatottak alapján és a grafikai szerkesztések határain belül egy programcsomagot állítottunk elő, amely segítségével bármely hipoidhajtás interaktív számítógépes módszerrel megtervezhető. A fogfelületeket a képernyőn biparaméteres Spline vonalhálózatokkal ábrázoltuk, melyek vonalsűrűségét tetszés szerint választjuk. Az érintkezési pontokban meghatároztuk a szintvonalakat, mely a két érintkező felület egyenlő távolságra levő pontjainak mértani helye. Ez a két vonalhálózat a felületek közös normális irányában történő egymásba hatolásával keletkezik és a Hide módszerrel szemléltethető. Az egymásba hatolás nagyságát a szintvonal rendjével jelöljük. Az azonos rendű szintvonalak burkolója a megfelelő rendű hordképet jelenti.

A számítás logikai sémáját a 8. ábra mutatja be.

8. ábra

Alkalmazás végett egy gépkocsi differenciálművében található hipoidhajtását terveztük, melynek jellemzői: $z_1=10$; $z_2=41$; $a=50,8$ mm; $\Sigma=90^\circ$; $m=6$; $\beta_2=27^\circ 35'$. Több variáns tanulmányozása után a 10. ábrán bemutatott kiskereket találtuk a legmegfelelőbbnek. Követni lehet a kapcsolódási vonalat és a hordkép vezérgörbét. A 9. ábrán a hordkép látható, melyet a 0,02 rendű szintvonalak burkolójaként kaptunk. A 11. ábrán a tervezett hipoidhajtást mutatjuk be két nézetben.

9. ábra

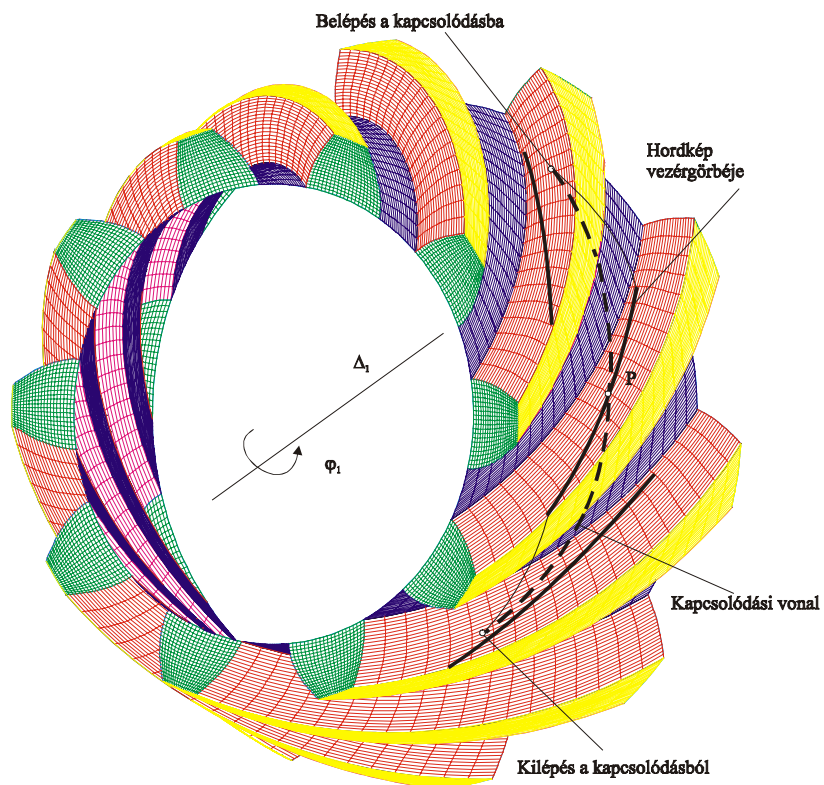
4. Következtetések

A fenti vizsgálati módszert felhasználva a programok segítségével bármely hipoidhajtás megtervezhető.

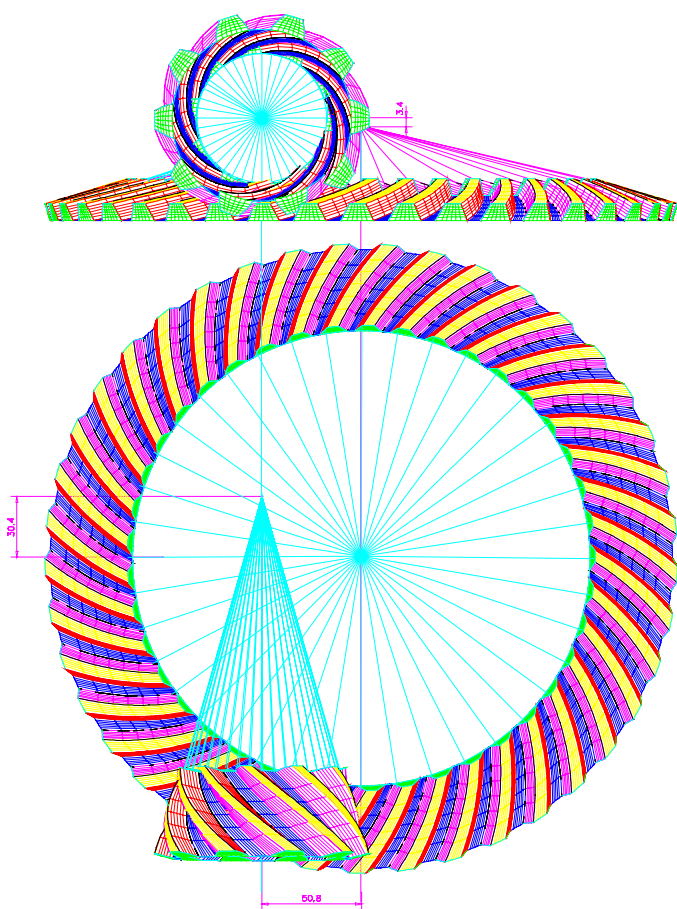
Ellenőrizhetők és szemléltethetők a hajtás minőségi meghatározói és a bemenő adatok megváltoztatásával ezek befolyásolhatók egy optimalizálási lehetőség irányába.

Kimutathatók a gyártási vagy szerelési pontatlanságok következményei is a hordkélokalizáció szempontjából, elkerülve így a költséges próbálgatásokat.

A program kibővíthető és automatizálható. A terhelt állapotban keletkező rugalmas deformációk figyelembevételével a program kibővíthető a véges elemek módszerét alkalmazva.

10. ábra

11. ábra

Irodalom

1. Maros, D. *Contribuții la precalculul petei de contact la angrenaje*. Fogaskerék-szakemberek nemzetközi találkozója. Universitatea de Nord, Nagybánya, 1996.
2. Orbán, Gh. *Simularea generării și a localizării contactului la angrenajele conice cu dantura în arc de cerc*. Doktori disszertáció (80 irodalom-cím), Műszaki Egyetem, Kolozsvár, 1998.